

Anayasa Mahkemesi

[Anayasa Mahkemesinin](#) ülkemizde kuruluş sürecine geçmeden önce anayasa kavramına kısaca değinmekte fayda görülmektedir. Anayasaların sadece devletin temel yapısını, örgütlenişini ve işleyiş kurallarını gösteren kanun metinleri değil; aynı zamanda çıkarılacak yasaların uymak zorunda olduğu temel ilkeleri de tespit edip kurala bağladığı görülmektedir. Hukuk düzeni piramidi olarak da adlandırılabilir normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan anayasa, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini koruyan başlıca belgedir. Hukuk normlarının kendi içerisinde tutarlı bir bütün oluşturmasından doğan ihtiyaç bir taraftan piramidin en üstünde yer alacak bir anayasa hazırlanmasına diğer taraftan ise diğer yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek ve gücünü anayasadan alacak bir yargı organına ihtiyacı beraberinde getirmiştir. Bunun temin edecek anayasa yargısının “hukuk devletinin gelişiminde son ve en önemli merhale” olarak görülmektedir. Anayasa yargısının ortaya çıkışı ABD Yüksek Mahkemesi’nin 1803 tarihli Marbury/Madison kararına kadar geriye götürülür. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ise başta Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır. Anayasa Mahkemeleri, özellikle savaş dönemlerinde temel hak ve özgürlüklere dayanan demokratik hukuk düzenini korumak noktasında oldukça önemli hale gelmiştir.

Ahlatlıbel’deki Yeni Hizmet Binası (2009-)

Türkiye’de “[Anayasa Mahkemesi](#)” gibi bir yüksek yargı organına neden ihtiyaç duyulduğuna, bu ihtiyacın ne zaman ve nasıl dile getirildiğine dair tarihsel sürece kısaca değinmekte fayda vardır. Yürürlükte bulunan Anayasa’da “Yüksek Mahkemeler” başlığı altında ilk sırada sayılan ve yüksek bir yargı organı olan [Anayasa Mahkemesi](#) ile birlikte aynı başlık altında 146-159. maddeler arasında yer alan diğer yüksek yargı mercileri de söz konusudur. Bunlardan “Yargıtay” ve “[Danıştay](#)” sırasıyla 1868 yılında Divân-ı Ahkâm-ı Adliye ve Şûrâ-yı Devlete uzanan köklü bir geçmişe sahiptir. Bahsi geçen bu iki yüksek mahkemeye nazaran [Anayasa Mahkemesi](#), yargısal hayata yaklaşık bir asır sonra dâhil olmuştur. Bu tespiti yaptıktan sonra ülkemizde [Anayasa Mahkemesinin](#) düşünsel temellerine değinmekte fayda görülmektedir. Cumhuriyet Türkiye’sine geçilmeden önce Türkiye tarihinde 1920 ile 1924 arası dönem, dünya tarihinde eşine pek rastlanamayacak şekilde kendine özgü bir kesiti ifade etmektedir. Aynı ülke sınırları içerisinde iki hükümetli (23 Nisan 1920-4 Kasım 1922) ve iki anayasalı (20 Ocak 1921-20 Nisan 1924) bir yönetim şekli söz konusudur. Şöyle ki, bahsi geçen dönemde 1921 Anayasası gibi 1876 Anayasası da yürürlükteydi. Aynı şekilde bir tarafta İstanbul Hükûmeti, diğer tarafta ise Ankara Hükûmeti vardır. Sebep ve sonuçları itibarıyla bu düalist yapının siyasal niteliği kadar hukukiliği de oldukça dikkat çekicidir. Ancak konu açısından işin dikkat çekilecek yönü, 1921 Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu ile yürürlükte bulunan bazı kanunlar arasında çelişkilerin bulunduğu, bu noktada me’has (esas) olarak Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu’nun alınması gerektiğine dair bazı tespitlerin daha Cumhuriyet Türkiye’sine

geçilmeden önce yapıldığı görülmektedir. Yürürlükteki kanunların anayasaya aykırılığından doğan sorunların giderilmesine matuf olarak Cumhuriyet Dönemi hukuk literatüründe “[Anayasa Mahkemesi](#)” düşüncesinin ilk öncülerinden biri, dönemin önde gelen aydınlarından olan Ziya Gökalp olmuştur. İlmî, edebi, siyasi ve iktisadi hususlara yer veren ve haftalık olarak yayımlanan *Küçük Mecmua* dergisinde 18 Kanûn-ı Evvel 1338/18 Aralık 1922 tarihinde kaleme alınan “Yüce Mahkeme” başlıklı yazıda yasaların anayasaya uygunluğunun merkezi bir yargı organı eliyle denetlenmesi düşüncesini Gökalp şu cümlelerle ortaya koymuştur:

...Bir milletin kanunları arasında tenâkus bulunması, bilhassa, hususî kanunlarla kanûn-ı esâsî arasında hakikî tenâkusların mevcudiyeti anarşilerin en büyüğüdür... Bütün kanunların kanûnu esâsîye uygun olmasını nasıl temin etmeli?... Biz kanunları en karışık bir millet olduğumuz için, Türkiye’de de Amerika’da olduğu gibi bir (Yüce mahkeme) nin tesîsine ihtiyaç var. Bu mahkeme, hem hususî kanunların teşkilât-ı esâsîye kanununa muvâfık olup olmadığını, hem de nizamnamelerin ve talimatların hususî kanunlara muvafakatini tedkîk vazîfesiyle mükellef olmalıdır.

Ziya Gökalp’in “Yüce Mahkeme” olarak vurguladığı bu ihtiyaç “[Anayasa Mahkemesi](#)” ifadesiyle ilk olarak Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu’nun 1951 yılında yayımladığı *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazaî Murakabesi* adlı eserinde geçmektedir. Feyzioğlu’nun çalışmasında, [1924 Anayasası](#) Dönemi’nde anayasanın tüm sertliğine rağmen kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimine yönelik yargı mercilerince neden adım atılmadığı noktasındaki hukuki tartışmalara yer verilmiştir.

ABD hariç dünyada 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın örneklerine rastlanan [Anayasa Mahkemesinin](#) varlığına görüldüğü üzere ülkemizde de ihtiyaç duyulmuştur. Ancak Cumhuriyet Türkiye’sinin ilk anayasası olan [1924 Anayasası](#)’nın 103’üncü maddesi, “Teşkilâ-ı Esâsiye Kanunu’nun hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile ihmal veya tatil olunamaz. Hiçbir kanun Teşkilâ-ı Esâsiye Kanunu’na münâfî (aykırı) olamaz.” hükmüne yer verse de, kanunların anayasaya uygunluğunu temin edecek bir yargısal denetim organı bu anayasada öngörülmemiştir. [1924 Anayasası](#)’nın böyle bir denetim sistemini benimsememiş olması teorik olarak kuvvetler birliği ilkesi ve mutlak yetkili bir meclis anlayışını öngören katı niteliği ile örtüşmektedir.

[1924 Anayasası](#)’nın kurduğu sistemde, mutlak yetkili TBMM’nin, daha doğrusu ona hâkim olan siyasal çoğunluğun iktidarı üzerinde hiçbir etkin sınırlama bulunmamasından farklı olarak 1961 Anayasası’nın yapımındaki temel yaklaşım, çoğunluk iktidarını sınırlandırma düşüncesi olarak kendini ortaya koymuştur. 1961 Anayasası, Türk hukukunda ilk defa olmak üzere bir “Anayasa Yargısı”nı kabul etmiştir. Bu durum Türk Anayasa Hukuku tarihinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Anayasa Mahkemesinin kuruluşuyla birlikte kanun koyucunun hukuk yaratma fonksiyonu, anayasa tarafından konulan sınırlar dâhilinde denetlenmeye başlanmıştır. Yargı bağımsızlığını kuvveden fiile çıkaracak mekanizmaların kabulü ve dolayısıyla anayasanın benimsediği “fren ve denge” mekanizmasının en önemli unsuru olarak [Anayasa Mahkemesi](#) anayasada yerini almıştır. Anayasa yargısının tecessüm ettiği Yüksek Mahkeme, kanunların anayasanın sadece lâfzına değil, aynı zamanda ruhuna ve amaçlarına da uygun olup olmadığı hususunu da denetlemekle yetkili ve sorumlu hale gelmiştir. Ülkemizde ilk kez kuvvetler ayrılığı ilkesini benimseyen 1961 Anayasası’nda yer alan [Anayasa Mahkemesinin](#) kuruluşu, görev ve yetkileri, yargılama ve çalışma usulü ile kararlarının niteliği Anayasanın 145 ila 152. maddelerinde düzenlenmiş olup buna bağlı olarak 44 sayılı [Anayasa Mahkemesinin](#) Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun 22/4/1962 tarihinde kabul edilmiştir.

1961 Anayasası’nın 148/1. maddesine göre; [Anayasa Mahkemesinin](#) kuruluş ve yargılama usullerinin kanunla düzenlenmesi; geçici 7. maddesine göre ise, 1961 Anayasası ile kabul edilmiş olan yeni organ kurum ve kurulların

kuruluş ve işleyişlerine ilişkin yasaların TBMM'nin ilk toplantı tarihinden itibaren en geç altı ay içerisinde çıkarılması gerekmiştir. 22.4.1962 tarih ve 44 sayılı "[Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun](#)" 25.4.1962 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

1961 Anayasası'nın 145. maddesine göre, [Anayasa Mahkemesi](#), on beş asıl ve beş yedek üyeden oluşurken; üyelerden dördü Yargıtay, üçü [Danıştay](#), biri Sayıştay Genel Kurulu tarafından, üç üye Türkiye Büyük Millet Meclisi, iki üye Cumhuriyet Senatosu, iki üye ise biri Askerî Yargıtay'dan olmak üzere Cumhurbaşkanı tarafından seçilmekteydi. [Anayasa Mahkemesi](#), kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla, dört yıl için, bir Başkan ve bir Başkanvekili seçmektedir. Başkanın yeniden seçilmesi mümkün kılınmıştır. [Anayasa Mahkemesinin](#) ilk üyeleri: Sünuhi Arsan (Başkan), Tevfik Gerçeker (Başkanvekili), Ömer Lütfi Akadlı, İhsan Keçecioğlu, Yekta Aytan, İsmail Hakkı Ülkmen, Rifat Orhan Göksu, Mustafa Ekrem Tüzemen, Osman Yeten, İsmail Hakkı Ketenoğlu, Ali Fazıl Uluocak, Ahmet Akar, Ömer Lütfi Ömerbaş, Mahmut Celâlettin Kuralmen, Salim Başol, Muhittin Gürün, İbrahim Hilmi Senil, Avni Givda, Ekrem Korkut ve M. Şemsettin Akçaoğlu'dur. Seçilen üyelerin Cumhurbaşkanı tarafından Resmi Gazete'de duyurulması 24.5.1962'de olmuştur.

İlk üyeler bu tarihte göreve başlamışlardır. Başkan seçimi için ilk toplantı 30.5.1962'de yapılmış; ilk Başkan ve Başkanvekili 22.6.1962'de seçilmiştir. 44 sayılı Yasanın Geçici 1. maddesine göre; [Anayasa Mahkemesinin](#) "... kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren en geç bir ay içerisinde faaliyete geçmesi" gerekmiştir. Ancak, [Anayasa Mahkemesi](#) dört aydan fazla bir gecikme ile 28.8.1962 tarihinde resmen çalışmaya başlamıştır. 44 sayılı Yasada kuruluş yıldönümlerinin değişik etkinliklerle kutlanmasına ilişkin olarak bir düzenleme yer almamıştır. [Anayasa Mahkemesinin](#) kuruluş yıldönümlerinin etkinliklerle kutlanması, ulusal ve uluslararası seminer ve konferanslar düzenlenmesi ilk olarak 1982 Anayasası döneminde kabul edilen 10.11.1983 tarih ve 2949 sayılı [Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun](#)'un 58. maddesiyle kurala bağlanmıştır. Anılan 58. maddenin birinci fıkrasına göre; "*Her yılın* Nisan ayının 25 inci günü [Anayasa Mahkemesinin](#) kuruluş günüdür. Kuruluş günü törenlerle kutlanır, seminerler ve konferanslar tertiplenir ve ayrıca o dönem içinde emekliye ayrılmış olan Başkan, Başkanvekili ve üyelerin onuruna düzenlenecek gecede törenle onur belgeleri ve geçmiş hizmetlerinin onurunu simgeleyen birer armağan verilir. İlk olarak 1984 yılında kutlanmaya başlanan kuruluş yıldönümü törenleri, sonu (2) ve (7) ile biten yıllarda yabancı ülkelerin yüksek yargı organları temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda, 25. (1987), 30. (1992), 35. (1997), 40. (2002) kuruluş yıldönümleri diğerlerine nazaran daha kapsamlı ve geniş katılımı olarak kutlanmıştır.

Görev, yetki ve sorumluluklarına bakıldığında [Anayasa Mahkemesi](#), 1961 Anayasası ile kurulduğu bu ilk dönemde; kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İç tüzüklerinin Anayasa'ya "şekil ve esas" bakımından uygunluğunu denetleme görevinin yanı sıra görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Anayasa'da sayılan kişileri Yüce Divan sıfatıyla yargılamak, siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara bakmak, siyasi partilerin gelir kaynakları ile giderlerine ilişkin hesapları incelemek ve Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirmekle de yetkili kılınmıştır. 1961 Anayasası'nda 1971'de gerçekleştirilen değişiklikle kanun hükmünde kararnameleri şekil ve esas bakımından, anayasa değişikliklerini ise Anayasa'da gösterilen şekil şartları bakımından denetleme görevi verilerek [Anayasa Mahkemesinin](#) görev alanı belirgin hale getirilmiştir. Türk hukuk sistemine 1876 Anayasası'nın 92-95. maddeleri ile giren Divan-ı Âli (Yüce Divan), [1924 Anayasası](#)'nın 61-67. maddelerinde bir takım değişikliklere uğramıştır. 1924 Anayasa'nın 67. maddesine göre, Divan-ı Âlinin gerekli görüldükçe Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla oluşturulan 11'i Mahkeme-i Temyiz (Yargıtay), 10'u Şûrâ-yı Devlet ([Danıştay](#)) Başkan ve üyeleri arasından kendi genel kurullarınca gizli oyla

seçilecek 21 kişiden oluşması, bir Başkan ve 14 üye ile toplanarak salt çoğunlukla karar vermesi esası kabul edilmiştir. 1961 Anayasası, 1876 ve 1924 Anayasa sistematığından ayrılarak Yüce Divan görevini [Anayasa Mahkemesine](#) bırakmıştır.

1961 Anayasası'nın 147/2. ve 1982 Anayasası'nın 148/3. maddeleri gereğince, [Anayasa Mahkemesi](#); Cumhurbaşkanını (sadece vatana ihanetle suçlanması haliyle sınırlı olmak üzere), Bakanlar Kurulu üyelerini, [Anayasa Mahkemesi](#), Yargıtay, [Danıştay](#), Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcısı vekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. "Yüce Divan" görevi, [Anayasa Mahkemesinin](#) görevlerinden sadece birisi olup mahkeme, bu görevi yaparken "Yüce Divan" sıfatını almaktadır. Anayasadan aldığı bu yetkiyle [Anayasa Mahkemesine](#) bugüne kadar Yüce Divan sıfatıyla 12 başvuru yapılmış ve 10'u hakkında karar verilmiştir.

[Anayasa Mahkemesi](#), 1982 Anayasası'nda 146 ila 153. maddeler arasında düzenlemiştir. 1982 Anayasası döneminde [Anayasa Mahkemesine](#) ilişkin ilk kanuni düzenleme, 10/11/1983 tarih ve 2949 sayılı [Anayasa Mahkemesinin](#) Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile yapılmıştır. 1982 Anayasası'nda [Anayasa Mahkemesine](#); kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasa'ya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetleme; Anayasa değişikliklerini ise sadece sınırlı sayıdaki şekil eksiklikleri yönünden inceleme ve bunların yanı sıra Anayasa'da sayılan bazı kişileri görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılama ve siyasi partilere ilişkin dava ve başvurulara bakma görevi verilmiştir.

1982 Anayasasının ilk hâlinde [Anayasa Mahkemesi](#), on bir asıl ve dört yedek üyeden oluşacak şekilde kurulmuştur. Bu üyelerin seçimi ise Cumhurbaşkanı tarafından şu şekilde gerçekleştirilmiştir: İki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi [Danıştay](#), birer asıl üyeyi Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından, üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi ise üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçilmesi kurala bağlanmıştır.

Anayasa'ya göre [Anayasa Mahkemesine](#) seçilen üyeler 65 yaşını doldurunca emekli olmaktadır. Anayasanın 146 ila 149. maddelerinde değişiklik getiren 7/5/2010 tarih ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halk oylamasıyla kabul edilmesiyle birlikte [Anayasa Mahkemesinin](#) kuruluşu, görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir. Bu Anayasa değişikliğinin ardından kabul edilen 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı [Anayasa Mahkemesinin](#) Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile [Anayasa Mahkemesinin](#) çalışma usul ve esasları yeniden belirlenmiştir. Anayasada yapılan 2010 yılı değişikliği ile üye sayısı on yedi olarak belirlenmiştir. 21/1/2017 tarih ve 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un kabul edilmesiyle ise üye sayısı on beşe düşürülmüştür. Yapılan son iki anayasa değişikliğinin ardından üyeliklerin dağılımına bakıldığında Türkiye Büyük Millet Meclisinin; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçmesi gerekmektedir. Cumhurbaşkanının ise; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi [Danıştay](#) genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında

görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış [Anayasa Mahkemesi](#) raportörleri arasından seçmesi gerekmektedir. Görüldüğü üzere üyeliklerin dağılımına ilişkin anayasada yapılan 2017 değişikliğiyle kaldırılmaları nedeniyle Askerî Yargıtay ile Askerî Yüksek İdare Mahkemesinden birer üye seçilme usulüne son verilmiştir. 2010 Anayasa değişikliği ile [Anayasa Mahkemesinin](#), iki bölüm ve genel kurul halinde çalışması benimsenmiş olup mahkemeye, mevcut görevlerinin yanı sıra **bireysel başvuruları** karara bağlama ve bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesini yapmak üzere komisyonlar oluşturmasına imkân tanınmıştır.

[Anayasa Mahkemesine](#) soyut ve somut norm yetkisi imkânı tanıyan 1982 Anayasası'nın 148. maddesiyle bu hakkın çerçevesi ve şartları da tayin edilmiştir. "(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.): "Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla [Anayasa Mahkemesine](#) başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir." hükmüne yer verilmiştir. Anayasanın bu hükmü gereği olarak 6216 sayılı Kanun'un dördüncü bölümünün Bireysel Başvuruya ayrıldığı görülmüştür. Adı geçen kanunda yasa koyucunun, önemine binaen bu konuya müstakil bir bölüm olarak yer verdiği görülmektedir. Bu bağlamda kanunun Bireysel başvuru hakkı başlıklı 45. maddesini oluşturan üç fıkra, bu hakkın hangi durumlarda ve ne şekilde kullanabileceğini tayin etmiştir. Bu çerçevede ilk iki fıkra; "Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla [Anayasa Mahkemesine](#) başvurabileceğine" işaret edildikten sonra "İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir." ibaresiyle anayasada yer alan bu hakkın ne şekilde kullanılacağı tasrih edilmiştir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise "Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi [Anayasa Mahkemesi](#) kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz." hükmüyle bireysel başvuru konusu edilemeyecek noktalar gösterilmiştir.

2010 Anayasa değişikliğiyle bireysel başvuru mekanizmasının kabul edilmesi, Türkiye'de anayasa yargısı alanında bir dönüm noktası olmuştur. Venedik Komisyonunun "Anayasa Yargısına Bireysel Erişim Çalışması"nda vurgulandığı üzere, anayasa şikâyetlerinin temel işlevi, bireylerin Anayasa ile güvence altına alınan haklarını korumaktır. [Anayasa Mahkemesine](#) bireysel başvurunun kabulünün 10. yılı nedeniyle 23 Eylül 2022'de "Türkiye'de Bireysel Başvurunun 10. Yılı Uluslararası Konferansı" düzenlenmiş olup bu konferansın açış konuşmasında mevcut [Anayasa Mahkemesi](#) Başkanı tarafından *bireysel başvuru hakkı* tanınmasıyla anayasa yargısının temel amacının *anayasal adaleti sağlamak* olduğu belirtilerek anayasal adaletin; en genel anlamda tüm anayasal hükümlerin, bilhassa hukukun üstünlüğü, demokrasi ve kuvvetler ayrılığı gibi anayasal prensiplerin korunması olduğu ifade edildikten sonra bireysel başvuru hakkının hukuk tarihimizin en büyük reformlarından biri olduğuna dikkat çekilmiştir. Aynı konuşmada bireysel başvurunun 10 yıllık dönemine ilişkin bazı istatistikler de paylaşılmıştır. [Anayasa Mahkemesine](#) 450 bin civarında bireysel başvuru yapıldığını, bunun 327 bin kadarının sonuçlandırıldığını, mahkemede yaklaşık 123 bin derdest başvuru bulunduğunu ve mevcut başvuruların 68 bin kadarının (yaklaşık yüzde 55) makul sürede yargılanma hakkına ilişkin şikâyetler olduğu ifade edilmiştir. Verilen bu bilgilere bakıldığında 2010 yılı referandumu ile anayasal hak haline gelen bireysel başvurunun mevcut durumda nicel olarak [Anayasa Mahkemesinin](#) en yoğun uğraş alanı haline geldiği görülmektedir.

Ancak yapılan bu değişlikle [Anayasa Mahkemesinin](#) görev alanının *insan hakları yargılamasını* kapsayacak şekilde genişlediği, böylece Türk anayasa yargısında yasama organının işlemlerinin yanında yürütme ve yargı organlarının temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil eden iş ve işlemlerinin de anayasallık denetimi kapsamına alındığı görülmektedir. Hiç şüphesiz bu durum evrensel hukukun dikkate alındığı bir yaklaşım olmuştur.

1982 Anayasası'nın Çalışma ve yargılama usulü kenar başlıklı 149. maddesi gereğince [Anayasa Mahkemesinde](#), siyasi partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara Genel Kurulca bakılmakta, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanmaktadır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla almaktadır. Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar oluşturulabilmesi öngörülmüştür. Anayasa değişliğinde iptale, siyasî partilerin kapatılmasına ya da devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır. Şekil bozukluğına dayalı iptal davaları [Anayasa Mahkemesince](#) öncelikle incelenip karara bağlanmaktadır.

2010 yılı anayasa değişikliği ile [Anayasa Mahkemesine](#), Yüce Divan sıfatıyla, "görevleriyle ilgili suçlardan" dolayı Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyelerini, [Anayasa Mahkemesi](#), Yargıtay, [Danıştay](#), Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcı vekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini yargılama görevine ilave olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanını yargılama görev ve yetkisi de verilmiştir. Aynı değişiklikle, [Anayasa Mahkemesi](#) üyelerinin görev süresi on iki yıl ile sınırlandırılmış olup üyelerin yeniden seçilememesi esası da getirilmiştir. 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı [Anayasa Mahkemesinin](#) Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un Üyelik süresi ve teminatı kenar başlıklı 10. maddesi 2010 yılı Anayasa değişikliğine uygun olarak üyelerin görev süresinin on iki yıl olduğunu ve bir kimsenin iki defa üye seçilemeyeceğini hükme bağlamıştır. Aynı şekilde bu maddenin ikinci fıkrası hâkimlik teminatına yer vermiş olup "Başkan ve üyeler azlolunamaz; kendileri istemedikçe görev süreleri dolmadan veya altmış beş yaşından önce emekliye sevk edilemezler." hükmüne yer vermiştir.

Anayasanın bazı maddelerinde değişiklik getiren 21/1/2017 tarih ve 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un kabul edilmesiyle birlikte ise [Anayasa Mahkemesinin](#) kuruluşu, görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir. Bu Anayasa değişikliğinin ardından 6216 sayılı Kanun'da da değişiklik yapılarak [Anayasa Mahkemesinin](#) kuruluşu ile usul ve esasları yeniden belirlenmiştir. Anılan değişiklikle [Anayasa Mahkemesinin](#) üye sayısı yukarıda da değinildiği üzere *on beşe* düşürülmüş olup Genel Kurulun, Başkan veya Başkanvekilinin başkanlığında en az on üye ile toplanacağı kurala bağlanmıştır. Bölümlerin üye sayısı ise dört olarak düzenlenmiştir. Diğer taraftan 6771 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle "Kanun Hükmünde Kararname" kavramı kaldırılmış ve Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri çıkarma yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırılığı iddialarını inceleme yetkisi ve görevi de [Anayasa Mahkemesine](#) verilmiştir. 6771 sayılı Kanun ile Anayasada yapılan diğer bir değişiklikle Başbakanlık kaldırılmış ve [Anayasa Mahkemesine](#) iptal davası açabilecek olan merciler de değişmiştir. Buna göre, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla [Anayasa Mahkemesinde](#) iptal davası açabilme hakkı; Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubuna ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir. Bu değişiklikle ayrıca, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı kurulmuş; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ibaresinden "Yüksek" kelimesi çıkarılmış; Askerî Yargıtay ile Askerî Yüksek İdare Mahkemesi kaldırılmıştır. Aynı

şekilde **Anayasa Mahkemesi**nin Yüce Divan sıfatıyla yargılayabileceği kişiler de değişmiştir. Buna göre **Anayasa Mahkemesi**; Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, **Anayasa Mahkemesi**, Yargıtay, **Danıştay** Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcı vekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ile Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamaktadır. Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanmaktadır. **Anayasa Mahkemesi**nin Jandarma Genel Komutanını yargılama yetkisi ise kaldırılmıştır.

Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasasının 19/4 ve 57/3. ile 1982 Anayasasının 69/4. maddesinden aldığı yetkiyle, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine siyasi partilerin kapatılması davalarına da bakmaktadır. **Anayasa Mahkemesi** 45 yıl içerisinde 47 siyasi parti kapatma davasına bakmıştır. Bunlardan, altısı 1962-1982 yılları arasında karara bağlanmıştır. 1982 sonrası açılan 41 davada, 40 başvuru sonuçlandırılmış olup bir başvurunun incelemesi devam etmektedir. 1982 Anayasası'nın **Anayasa Mahkemesi**nin kararları kenar başlıklı 153. maddesi, **Anayasa Mahkemesi** kararlarının kesin olduğunu, iptal kararlarının gerekçesi yazılmadan açıklanamayacağını, bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemeyeceğini hükme bağlamıştır. Aynı madde hükmünde iptal kararlarının geriye yürümeyeceği ve **Anayasa Mahkemesi** kararlarının Resmî Gazete'de hemen yayımlanacağını, bu kararların yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağladığına yer verilmiştir. Mezkûr madde hükmünün **Anayasa Mahkemesi**ni, maddi anlamda yargı fonksiyonunun en yüksek organı hâline getirdiği görülmektedir. Çünkü kararlarının diğer tüm yargı organlarını bağladığı açıktır.

Anayasa Mahkemesinin 2022-2026 Dönemi Stratejik Planı incelendiğinde misyonunun; "Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinin, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, demokratik yaşamın, hukukun üstünlüğü ile hak ve özgürlüklerin güvencesi olmaktır." şeklinde belirlendiği görülmektedir. Stratejik Planda Yüksek Mahkemenin Vizyonun ise; "Demokratik hukuk devletinin gelişimine katkıda bulunan, temel hak ve hürriyetler alanında standartların belirlenmesine ve bu standartların yükseltilmesine öncülük eden, önüne gelen uyuşmazlıkları anayasal sınırlar içinde kalarak hakkaniyete uygun şekilde karara bağlayan, ulusal ve uluslararası alanda örnek bir yüksek mahkeme olmaktır." ibareleriyle tayin edildiği görülmektedir. Günümüz Türkiye'sinde anayasal demokrasinin göstergesi ve koruyucusu hâline gelen **Anayasa Mahkemesi**nin kendisine tayin ettiği misyon ve vizyona uygun olarak anayasal adaleti sağlamak üzere görev, yetki ve sorumlulukları yerine getirmeye çaba sarf ettiği görülmektedir.

Zeki ERASLAN

KAYNAKÇA

1876 tarihli Kanûn-i Esâsî (**Düstûr**, I. Tertip, Cilt:4 /TBMM Kütüphanesi,

ss.4-20)

1921 Anayasası (**Düstûr**, 3. Tertip, Cilt: 1)

1924 Anayasası (**Düstûr**, 3. Tertip, Cilt: 5)

1961 Anayasası (**Düstûr**, 4. Tertip, Cilt:1)

1982 Anayasası (**Düstûr**, 5. Tertip, Cilt: 22)

44 sayılı ve 22/4/1962 tarihli Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Resmî Gazete, 25/4/1962.

2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Resmî Gazete, 13.11.1983.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Resmî Gazete, 3/4/2011.

Arslan, Zühtü, “Türkiye’de Bireysel Başvurunun Dünü, Bugünü ve Yarını Üzerine Bir Değerlendirme” **Bireysel Başvurunun 10. Yılı**, 23 Eylül 2022, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/faaliyetler/bireysel-basvurunun-10-yili> (Erişim tarihi 5.3.2023)

Azrak, A. Ülkü, “Türk Anayasa Mahkemesi”, **Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 55. Yıl Anısına 55 Makale**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2017, ss. 13-57.

Gökalp Ziya, “Yüce Mahkeme”, **Küçük Mecmua Dergisi**, Sayı 27, 18 Kanûn-ı Evvel 1338/18 Aralık 1922, ss. 12-13.

Gözübüyük, A. Şeref ve Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri*, İş Bankası Yay., Ankara, 1985.

Eraslan, Zeki, **Şûrâ-yı Devletten Danıştaya: Yapısal ve Fonksiyonel Dönüşüm (1868-1922)**, TTK Yay., Ankara, 2018.

———, Zeki, “İkili İktidar Dönemi Anayasası Olarak Teşkilât-ı Esâsiye Kanununun (1921 Anayasası’nın) Düşünsel Temellerine Bakış” **1921 Teşkilâtı Esâsiye Kanunu ve Makaleler (1921 Anayasası’nın Kabul Edilişinin 100. Yılına Armağan)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını (e-kitap), Ankara, 2022, ss. 207-239.

Feyzioğlu, Turhan, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazaî Murakabesi**, SBF Yay., Ankara, 1951.

Soysal, Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 11. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1997.

Özbudun, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995.

———, Ergun, “Türkiye’de Anayasa Yargısının Doğuşu: 1961 Anayasası Üzerindeki Kurucu Meclis Görüşmeleri”, **Liberal Düşünce**, Yıl 17, Sayı 68, Güz 2012, s. 5-18.

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/tarihi/1/erişim> tarihi 28/02/2023.

Simon Bolivar Caddesindeki Hizmet Binası
(1989-2009)

Selanik Caddesindeki Kiralık
Hizmet Binası (1962-1989)

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anayasa-mahkemesi/?pdf=6095> adresinden erişilmiştir